

Romanizmi u kulinarskim receptima na području Boke Kotorske

U ovom radu proučavani su romanizmi na području Boke Kotorske na materijalu kulinarskih recepata, prikupljenih od informatora sa ovog područja. Rezultati istraživanja potvrđuju početnu pretpostavku da su se, kao posljedica određenih historijskih događaja, romanizmi u većoj mjeri zadržali u jugoistočnom, nego u sjeverozapadnom dijelu Boke. Međutim, krupnije zaključke nije moguće donijeti, jer obim prikupljene građe to ne dozvoljava.

Uvod

Potvrdu za rasprostranjenost italijanskog jezika na prostoru Boke Kotorske daje nam viešijekovna tijesna veza stanovnika Boke sa Italijom i drugim zemljama čiji jezik pripada grupi jezika romanskog porijekla, a koja je doprinijela da se romanizmi prihvate kao sastavni dio jezika i koriste u svakodnevnom životu. Specifičnost jezičke situacije u Boki počinje početkom XV vijeka dolaskom Venecije koja sa sobom uvodi italijanski kao dominantan jezik pisane i usmene komunikacije. Međutim, prodiranjem Turaka i Austrougara u Boku Kotorsku polovinom XVI vijeka, dolazi do podjele Boke na dva dijela, kako geografski, tako i lingvistički. Izdvaja se oblast od Herceg Novog do Risna, na kojoj je došlo do naglog naseljavanja hercegovačkog stanovništva nakon osvajanja tog dijela Boke od strane Turaka, i ostala mjesta Boke koja su bila pod vlašću Venecije i rimokatoličke crkve (Musić 1972: 58).

Navedeni podaci predstavljali su polaznu tačku istraživanja koje je sprovedeno sa ciljem da dokaže veću zastupljenost romanizama u jugoistočnom di-

jelu Boke, a jedan od ciljeva rada bio je i zabilježiti romanizme u živom govoru.

S obzirom na to da se kulinarstvo u Boki Kotorskoj najvećim dijelom zasniva na staroj italijanskoj kuhinji, i da je samim tim italijanski jezik u kulinarskoj leksici veoma rasprostranjen i primjenjen, u ovom radu proučavani su romanizmi u bokeljskim receptima.

Hipoteza ovog rada je da se, kao posljedica određenih historijskih događaja, veći broj romanskih pozajmljenica zadržao u receptima jugoistočnog dijela Boke, nego u receptima sjeverozapadnog dijela.

Materijal i metod

Građa za rad prikupljana je u Kotoru i Perastu, kao gradskim centrima jugoistočnog dijela Boke Kotorske, i u Herceg Novom i Risnu, kao gradskim centrima sjeverozapadnog dijela Boke.

Uzorak za ovo istraživanje činilo je 16 informatora ujednačenog obrazovanja. Od 8 informatora iz Kotora i Perasta – 5 ima visoku, a 3 višu stručnu spremu. Od 8 informatora iz Herceg Novog i Risna – 3 imaju visoku, a 5 višu stručnu spremu. Od informatora je traženo da objasne postupak pravljenja jednog ili više jela iz bokeljske kuhinje, što je snimljeno diktafonom. Od svakog informatora uzet je samo po jedan recept.

Građa je u prvom stadijumu transkribovana (prema Savić 1993), a zatim klasifikovana u zavisnosti od grada iz kojeg potiču informatori. Pobjerani su romanizmi u pojedinačnim receptima, i na kraju je upoređen broj romanizama s jedne i s druge strane.

Značenja romanizama zabilježenih u jugoistočnom i sjeverozapadnom dijelu provjeravana su u riječniku romanizama Vesne Lipovac "Romanizmi u Crnoj Gori – Jugoistočni dio Boke", i u "Riječniku romanizama "Romanizmi u severozapadnoj Boki kotorskoj" Srđana Musića.

Jovana Kaluđerović (1989), Risan, Risan b.b., učenica 1. razreda Gimnazije u Kotoru

Analiza

Pri klasifikaciji građe zaključili smo da se u svih 16 recepata pojavljuje ukupno 50 romanizama – 38 na području Kotora i Perasta, a 12 na području Herceg Novog i Risna.

Analizom recepata zapazili smo da se u receptima romanizmi uglavnom koriste za nazive jela i pojedinih namirnica, ali i za nazive predmeta koji se koriste u kulinarstvu, kao i za količinske odrednice. U radu je izvršena i klasifikacija po vrsti riječi da bi se mogla ispitivati njihova moguća produktivnost.

Romanizmi zabilježeni u jugoistočnom dijelu Boke

IMENICE

njoke – knedle, valjuške; it. *gnocchetti*
pandišpanj – omiljeni bokeljski kolač; it. *pane di Spagna*
paštica – vrsta jela od govedine i suvih šljiva; it. *pasticcada*
pašta – vrsta tjestenine; it. *pasta*
rožada – bokeljski kolač; it. *rosada*
špageti – vrsta tjestenine; it. *spaghetti*
toč- umak; it. *toccio*
šalsa – umak; it. *salsa*
balancane – patlidžani; it. *malenzana*
pomidore – paradajz; it. *pomodoro*
ćipula – crveni luk; it. *cipolla*
kapula – crveni luk; it. *cepulla*
salata – salata; it. *insalata*
oriz – pirinač; it. *riso*
riža – pirinač; it. *riso*
mendul – badem; it. *mandorla*
štrakul – meso od buta; it. *straculo*
barketa – dio sipe; it. *barchetta*
mušulje – vrsta jestivih školjki; it. *mussolo*
papar – biber; lat. *piper*; it. *pepe*
cukar – šećer; it. *zucchero*
ostac – sirće; it. *aceto*
feta – kriška; it. *fetta*
kvarat – četvrtina; it. *quarto*
bokun – komad; it. *boccone*
ćikara – šolja za crnu ili bijelu kafu; it. *chicchera*
teća – šerpa; it. *teglia*

GLAGOLI

šufigati – dinstati; it. *soffocare*
oštrukat – ocijediti; it. *strucar*
guštat – kušat, uživati; it. *gustare*

SINTAGME

šalsa šporka – umak od paradajza u kori; it. *salsa sporca*

šalsa od pomidore – umak od paradajza; it. *salsa* – umak; *pomidore* – paradajz

Frekvencija romanizama

Od 38 romanizama, njih 29 se u 8 recepata javlja po jedan put. Sledećih 5 romanizama se ponavlja (u zagradi je naveden broj pojavljivanja):

balancane – patlidžani; it. *malenzana* (3)

pomidora – paradajz; it. *pomodoro* (3)

šalsa – umak; it. *salsa* (3 puta, a od toga 2 puta u okviru sintagme)

cukar – šećer; it. *zucchero* (2)

njoke – knedle, valjuške; it. *gnocchetti* (2)

Romanizmi zabilježeni u sjeverozapadnom dijelu Boke

IMENICE

marinada – vrsta jela od ribe; it. *marinada*
makaruli – vrsta tjestenine; it. *maccherone*
patišpanj – omiljeni bokeljski kolač; it. *pane di Spagna*
pomidore – paradajz; it. *pomodoro*
kukumar – krastavac; it. *cocomero*
riža – pirinač; it. *riso*
mendul – badem; it. *mandorla*
palamida – vrsta jestive ribe; it. *palamida*
mušulje – vrsta jestivih školjki; it. *mussolo*
gradele – vrsta roštilja; it. *gradele*
gušt – ukus, uživanje; it. *gusto*

IZRAZ

tropo lušo – nešto izvanredno; it. *tropo luso*

Za razliku od jugoistočnog dijela, u sjeverozapadnom dijelu 5 od 8 recepata je bez romanizama, a ponavljanja u sklopu recepata nema.

Romanizmi zabilježeni i u jugoistočnom i u sjeverozapadnom području

Sledeći termini zastupljeni su u oba dijela Boke:

pomidora – paradajz; it. *pomodoro*

riža – pirinač; it. *riso*

oriz – pirinač; it. *riso*

njoke – knedle, valjuške; it. *gnocchetti*

Diskusija

Nepoklapanja i poređenje termina

Prilikom analize zapazili smo neka jezička nepoklapanja između jugoistočne i sjeverozapadne strane.

Jedan od primjera je naziv tradicionalnog kolača, čije ime u jugoistočnom dijelu Boke glasi *pandišpanj*, a u sjeverozapadnom dijelu *patišpanj*. To nam govori da je, bez obzira na to što obe riječi potiču iz italijanskog jezika, došlo do određene promjene prilikom izgovora. Međutim, treba spomenuti da bi razlog za različit izgovor ovog romanizma mogao biti i posljedica individualnih razlika informatora.

Navodimo i primjer koji nas upućuje na to da se u Kotoru i Perastu kao količinska odrednica koristi termin *čikara* (šolja za bijelu ili crnu kafu), dok u Herceg Novom i Risnu ona nije zabilježena u romanizovanom obliku.

Zapaženo je i da se u jugoistočnom dijelu Boke Kotorke takođe kao količinska odrednica koristi termin *kvarat*, dok u sjeverozapadnom dijelu nije zabilježen ni jedan slučaj korišćenja pomenutog termina – umjesto njega koristi se domaća riječ *četrvtina*.

Analiza po vrstama reči

Analiza građe pokazala je da se među romanizmima iz oblasti kulinarnstva izdvaja najveći broj imenica (41), koje se u govoru najlakše prihvataju, a upotrebljena su i 3 glagola. Takođe, pored velikog broja pojedinačnih italijanskih riječi zastupljene su i određene sintagme, kao i jedan zabilježen izraz vezan za kulinarnstvo (2 imeničke sintagme zabilježene u jugoistočnom dijelu, 1 izraz zabilježen u sjeverozapadnom dijelu), što dodatno pojačavaju sliku o uticaju italijanskog jezika.

Podjelom riječi na vrste došli smo da zaključka da su neke od zabilježenih riječi produktivne, što znači da pojedini romanizmi mogu biti osnova za tvorbu novih riječi, u okviru iste ili neke druge vrste riječi. U analiziranoj građi zapazili smo da se apstraktna imenica *gušt* koristi i kao osnova od koje se može napraviti glagol (*guštat*). Navedena riječ samo je jedna od mnogih produktivnih romanizama koji se mogu čuti u živom govoru, ali ipak jedina koja je zabilježena u prikupljenoj građi.

Zaključak

U 16 analiziranih recepata pojavljuje se ukupno 50 romanizama – 38 na području Kotora i Perasta i 12 na području Herceg Novog i Risna. U receptima iz jugoistočnog dijela Boke (Kotor i Perast), postoji 29 romanizama u 8 recepata koji se javljaju po jedan put, ali su zapažena i ponavljanja 5 romanizama. Nasuprot tome, u sjeverozapadnom dijelu (Herceg Novi i Risan), 5 od 8 recepata je bez romanizama, a svi romanizmi se javljaju samo po jednom.

Kao što smo i pretpostavili, rezultati analizirane građe dokazuju da su se romanizmi više zadržali u jugoistočnom nego u sjeverozapadno dijelu Boke. Pretpostavljamo da bi se na proširenoj građi mogla uočiti još jača tendencije iščezavanja romanizama u terminologiji kuhinje sjeverozapadnog dijela Boke. Međutim, raspoloživi materijal nam ne daje mogućnost daljeg zaključivanja, već bi se istraživanje trebalo ponoviti na proširenoj građi.

Građa za ovaj rad prikupljena je u oblasti kulinarnstva, ali pretpostavljamo da bi se istraživanje moglo proširiti i na pojmove vezane za neke druge oblasti koje imaju primjenu u svakodnevnom životu, a na koje je italijanski jezik mogao imati uticaja, kao na primer pomorsku i ribarsku terminologiju, sudsku i administrativnu terminologiju, kao i pojmove iz oblasti medicine.

Literatura

Musić S. 1972. *Romanizmi u sjeverozapadnoj Boki kotorskoj*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta

Lipovac V. 2004. *Romanizmi u Crnoj Gori – Jugoistočni dio Boke kotorske*. Novi Sad: MBM – plas

Savić S. 1993. *Diskurs analiza*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet

Jovana Kaluđerović

Romanisms in Recipes in the Region of Boka Kotorska

We assumed that, as a consequence of historical events, a greater part of romanisms in culinary terms has been retained in the southeastern part of Boka, than in its northwestern part, and therefore scientific research was performed to evaluate this hypothesis. One of the goals of this paper was also to record romanisms in the spoken language.

The material for this research was obtained from 16 inhabitants of equal educational background (8 from Kotor and Perast, as urban centers of the southeastern part of Boka; 8 from Herceg Novi and Risan, as urban centers of the northwestern part of Boka).

They were requested to tell at least one recipe from the cuisine of Boka Kotorska and they were recorded. The Research material was first transcribed, and then the comparison between romanisms from both parts was performed. The classification showed that 50 romanisms appear in 16 recipes, of which 38 in Kotor and Perast, and 12 in the Herceg Novi and Risan region.

The results of this research proved that romanisms have been retained in a greater extent in the southeastern part of Boka than in its northwestern part. We may conclude that a more extensive research would prove a strong tendency of disappearance of romanisms in the cuisine terminology of the northwestern portion of Boka, while such a tendency does not exist in the southeastern part, but based on the scope of this research we can also say that the results may be a question of individual differences.

